

ЗЕМЛІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Кошель А.О., кандидат економічних наук
Державне підприємство «Київський науково-дослідний
та проектний інститут землеустрою»

Проаналізовано сучасний стан земель природно-заповідного фонду Київської області та існуючі проблеми їх використання. Запропоновано перспективи щодо подальшого розвитку природно-заповідного фонду Київщини.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, екологічна мережа, використання та охорона земель, біологічне різноманіття, встановлення меж.

Постановка проблеми

Розвиток природно-заповідного фонду України, зокрема біотичного і ландшафтного різноманіття, формування національної екомережі та її інтеграція до Всеєвропейської екомережі є актуальним завданням державної політики. Питання охорони природного довкілля – один із пріоритетів європейської й євроатлантичної інтеграції України.

Однак реальний стан заповідної справи нині викликає занепокоєння. Сучасна ситуація характеризується рядом недоліків у системі управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду (ПЗФ), зловживаннями, пов'язаними з нехтуванням чинного природоохоронного законодавства.

Відсутність правовстановлюючих документів, передусім проектів щодо організації й встановлення меж територій ПЗФ, державних актів на землю, винесених у натуру меж територій та

об'єктів ПЗФ, призводить до незаконного зайняття земель природно-заповідного фонду чи загрози їхньої втрати.

Масово змінюються межі населених пунктів, до складу яких включаються як перспективні для заповідання природні території, так і існуючі заповідні об'єкти, що згодом переводяться в землі житлової забудови з подальшою приватизацією. Аналогічна ситуація також із землями у заплавах річок, які мають водоохоронну цінність. Ці землі в багатьох областях розпайовуються й надаються у приватну власність у супереччя тому, що законодавством заборонено їх розорювати, виділяти під будь-яке будівництво (крім гідротехнічних, гідрометричних і лінійних споруд), а також для садівництва та городництва.

Очевидною є також гостра проблема збереження вже існуючих об'єктів природно-заповідного фонду. Маємо славнозвісну статистику, яка зазначає, що 2,2 тис. га об'єктів ПЗФ знаходять-

ся в зоні відчуження та зоні безумовно-го (обов'язкового) відселення, які зазнали радіоактивного забруднення.

Обмеження будь-якої діяльності на суміжних територіях полягає лише у рекомендаціях не розмішувати поблизу об'єктів природно-заповідного фонду екологічно небезпечне виробництво. Це призводить до незахищеності периферійних ділянок із статусом суворого заповідання від впливу сільськогосподарської, лісгосподарської, рекреаційної діяльності й промислового виробництва.

На підставі вище викладеного можна стверджувати про необхідність розроблення і впровадження ефективного економіко-правового механізму щодо захисту від негативних впливів антропогенного й природного характеру на екосистеми територій та об'єкти ПЗФ.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Еколого-економічною проблематикою використання й охорони земель природно-заповідного фонду займалися багато вітчизняних науковців, зокрема, Д.С. Добряк, О.П. Канаш, Г.К. Лоїк, А.Г. Мартин, С.О. Осипчук, А.М. Третяк та ін.[6]. Проте питання раціонального використання й охорони земель природно-заповідного фонду потребують детальнішого дослідження.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан земель природно-заповідного фонду Київської області, існуючої проблеми їх використання та охорони і перспективи щодо подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу

В Законі України «Про природно-заповідний фонд» від 16 червня 1992

№ 2456-ХІІ [2] зазначено, що природно-заповідний фонд становлять ділянки суші й водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Чинним законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо нього встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Території й об'єкти природно-заповідного фонду створюються для збереження природних ландшафтів, зникаючих видів тварин і рослин, а також для підтримання екологічної рівноваги довкілля регіону.

Для гарантування екологічної стійкості будь-якого регіону необхідно, щоб частка заповідних територій становила не менше 10–15 % їхньої загальної площі.

До складу природно-заповідного фонду України згідно з чинним законодавством належать природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (рис. 1).

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні й зоологічні парки і парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежать від

їхньої екологічної та наукової, історико-культурної цінності й можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

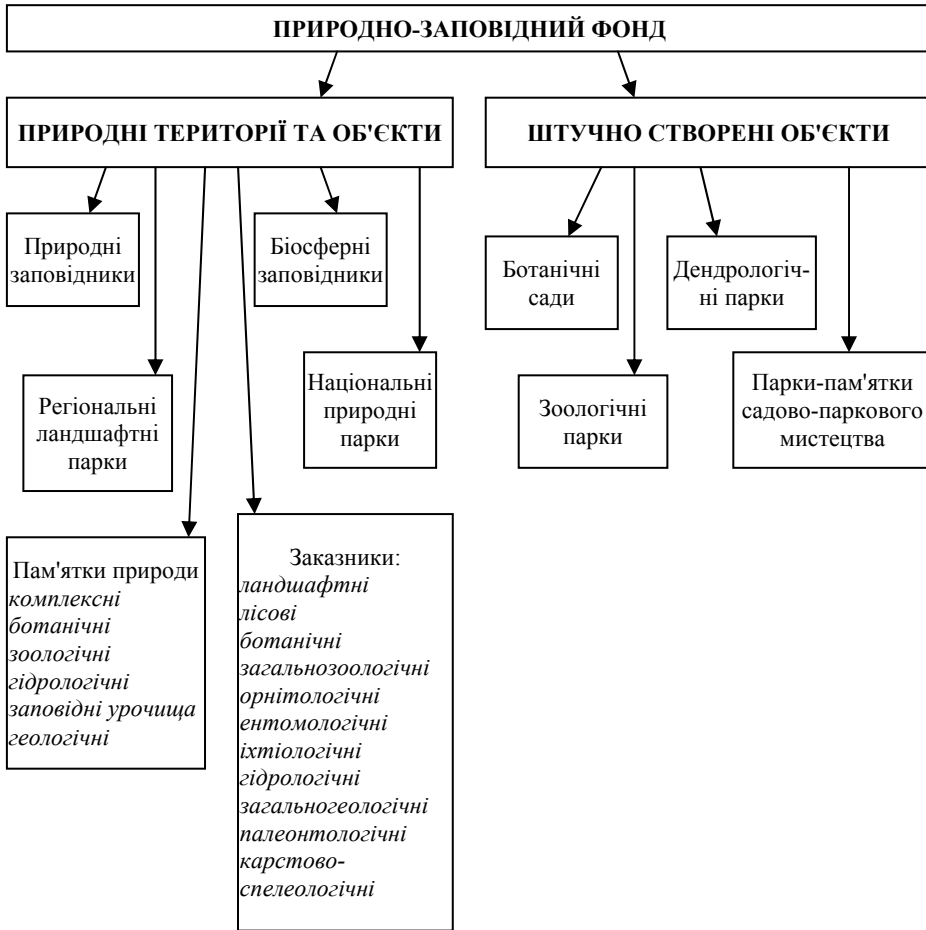

Рис. 1. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України

За походженням, іншими особливостями природних комплексів і об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, за метою та режимом охорони заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні й карстово-спелеологічні; щодо пам'яток природи, то вони бувають комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні заповідні урочища та геологічні.

У Конвенції про біорізноманіття записано: «Природоохоронна територія – це географічно виділена ділянка землі, на якій здійснюються

У Конвенції про біорізноманіття записано: «Природоохоронна територія – це географічно виділена ділянка землі, на якій здійснюються

регулювання та використання природних ресурсів для досягнення конкретних природоохоронних цілей». Всесвітня комісія щодо природоохоронних територій стверджує: «Природоохоронна територія – це ділянка землі або моря, спеціально визначена для збереження біорізноманіття, природних і пов'язаних із ними культурних ресурсів, природоохоронний режим на якій забезпечується законодавчими чи іншими ефективними засобами».

Особливий державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до чинного законодавства України.

Охорона природних і біосферних заповідників, національних природних парків, а також ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків загальнодержавного

значення покладається на організації та установи, які входять до складу служби державної охорони природно-заповідного фонду України. Охорону територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій здійснюють підприємства, установи й організації, у віданні яких вони знаходяться. У разі необхідності їхня охорона може доручатися адміністраціям, розташованим поблизу природних заповідників, біосферних заповідників, національних парків і регіональних ландшафтних парків.

У структурі Київської області найбільшу площу займають заказники – 20 707,9 га (69 %), регіональні ландшафтні парки – 5148,7 га (17 %), пам'ятки природи – 3255,5 га (11 %), парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 615,7 га (2 %), дендрологічні парки – 1 % (297 га) (рис. 2).

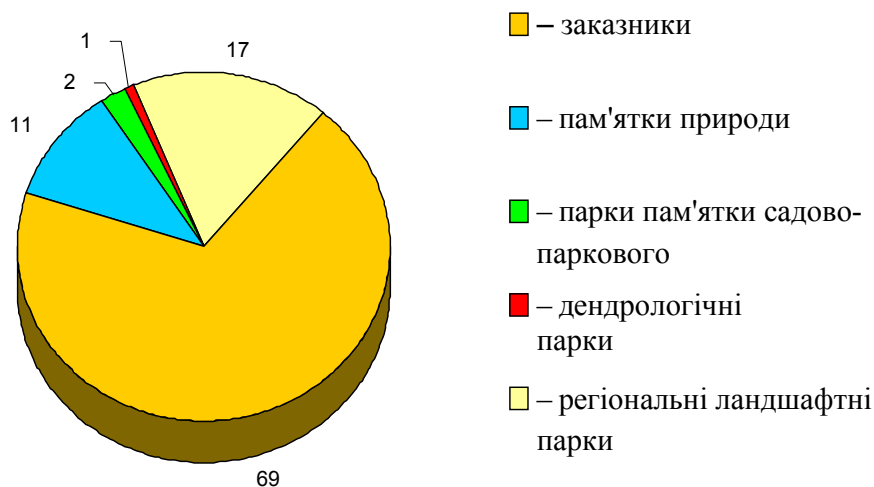

Рис. 2. Структура території природно-заповідного фонду Київської області

За кількісною складовою слід наголосити (рис. 3), що переважну більшість у Київській області становлять пам'ятки природи місцевого значення – комплексні (43 загальнодержавного значення), звичайні пам'ятки природи (18), заповідні урочища (14), дещо менше представлені заказники – ландшафтні 16 (із них 6 загальнодержавного значення і 10 місцевого значення), лісові 13 (із них 3 загальнодержавного значення й 10 місцевого значення).

значення), гідрологічні 12 (із них 3 загальнодержавного значення та 9 місцевого значення), орнітологічні 8 (із них 2 загальнодержавного значення і 6 місцевого значення); парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва 12 (із них 3 загальнодержавного значення й 9 місцевого значення). По одному представлені дендрологічний, регіональний ландшафтний парки та іхтіологічний заказник.

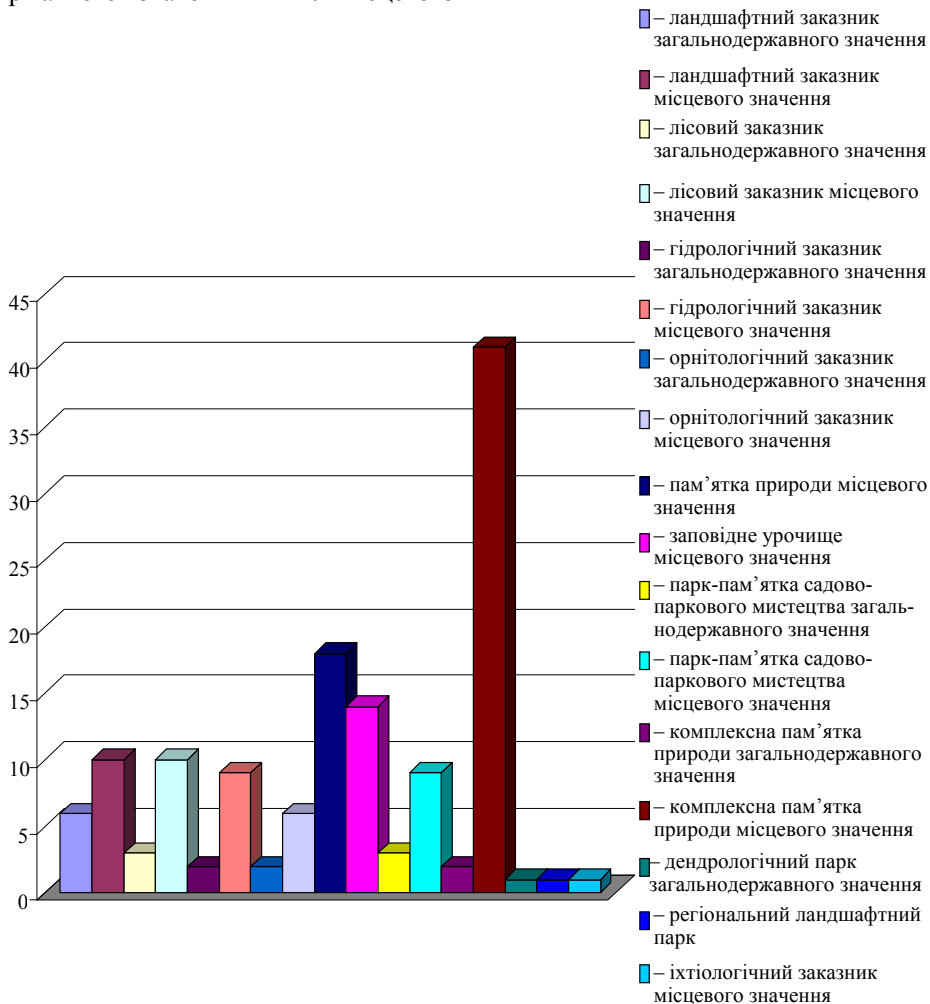

Рис. 3. Розподіл територій та об'єктів природно-заповідного фонду в Київській області за кількісною складовою

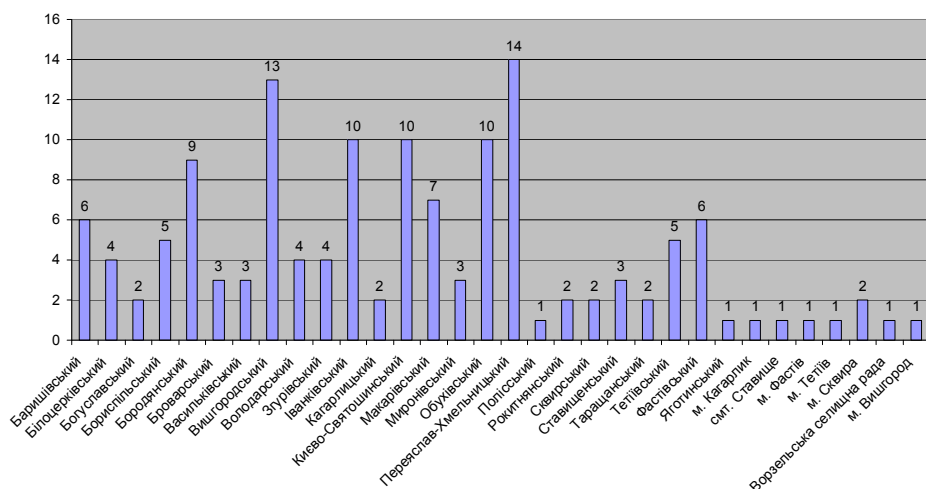

Рис. 4. Розподіл об'єктів природно-заповідного фонду за адміністративними одиницями Київської області

На рисунку 4 показано, що в розрізі адміністративних одиниць Київської області найбільше об'єктів природно-заповідного фонду в Переяслав-Хмельницькому районі – 14, Вишгородському – 13, далі йдуть Іванківський, Києво-Святошинський і Обухівський – по 10, Бородянський – 9, Макаріївський – 7, Баришівський – 6. Найменше об'єктів ПЗФ у Поліському та Яготинському районах – по 1.

Практика свідчить, що заповідання нині залишається головною гарантією збереження конституційного права людини на безпечне довкілля.

Порядок створення об'єктів і територій природно-заповідного фонду, передусім, передбачає подання клопотання про необхідність створення чи оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду до Міністерства екології та природних ресурсів України (для об'єктів загальнодержавного значення) або Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Київській області (для об'єктів місцевого значення). В разі схвалення клопотань

вони погоджуються з власниками й первинними користувачами природних ресурсів у межах територій, рекомендованих для заповідання. На підставі результатів погодження клопотань Міністерство екології та природних ресурсів України забезпечує розроблення спеціалізованими проектними і науковими установами проектів створення природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, заказників, пам'яток природи, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Розвиток природно-заповідної справи на основі системного врахування природоохоронних, економічних, соціальних інтересів суспільства, а також міжнародних зобов'язань держави є нині одним із найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики в Україні.

На виконання доручення Прем'єр-міністра України від 26 травня 2005 року № 26614/1/1-05 до Указу Президента України від 23 травня 2005 року № 838 «Про заходи щодо подальшого

розвитку природно-заповідної справи в Україні», а також Законів України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015», «Про екологічну мережу» [2], «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття», «Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином, як середовища існування водоплавних птахів», із метою збереження унікальних і типових біогеоценозів Київщини формується орієнтовний перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, створення й розширення яких можливі на території Київської області до 2015 року:

1. Національний природний парк «Голосіївський»
2. Національний природний парк «Переяславський»
3. Біосферний заповідник «Прип'ятський»
4. Біосферний заповідник «Дніпро-Тетерівський».

Території та об'єкти природно-заповідного фонду у 2015 році повинні становити 10 % площі держави [1].

Варто зазначити, що нині існують проблеми при формуванні територій та об'єктів природно-заповідного фонду. В разі надання погоджень основними землекористувачами або землевласниками та органами виконавчої влади на території запропонованої для заповідання створення цих об'єктів затягується органами місцевого самоврядування (сільськими, селищними та районними радами) невинесенням на розгляд сесій сільських, селищних і районних рад питань

щодо формування територій та об'єктів природно-заповідного фонду або наданням необґрунтованих відмов на їх створення.

Спостерігається значне відставання розвитку системи територій і об'єктів природно-заповідного фонду порівняно з європейськими країнами. Недосконалість існуючої законодавчої бази, відсутність чітко визначеної стратегії розвитку заповідної справи й недосконалість системи управління нею, недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення установ ПЗФ, відсутність єдиної системи оплати праці, соціальних гарантій і пільг для їхніх працівників, низький рівень екологічної освіти та інформованості населення зумовлюють загрозу нецільового використання й втрати територій та об'єктів природно-заповідного фонду [5].

На території Київської області останнім часом значно зростає загроза втрати зарезервованих і перспективних для подальшого заповідання цінних природних комплексів. Головними проблемами є:

- неузгодженість законодавства у сфері заповідної справи із земельним, водним, лісовим та іншими законодавствами;
- сповільнення темпів зростання площі ПЗФ за рахунок створення нових територій і об'єктів;
- ліквідація спеціальних підрозділів заповідної справи в складі територіальних органів Мінприроди;
- незавершене встановлення меж у природі (на місцевості) територій та об'єктів ПЗФ;
- недостатні обсяги фінансування заходів щодо збереження територій і об'єктів ПЗФ.

Роль і місце системи заповідних територій та об'єктів у забезпеченні

генофонду живої природи, підтриманні природної рівноваги та економічної стабільності, духовному відродженні нації є і буде визначальним та принциповим для подальшого розвитку української нації.

Висновки

Аналіз сучасного стану використання земель природно-заповідного фонду Київської області виявив існуючі недоліки при формуванні нових територій для заповідання. З метою забезпечення раціонального використання та охорони вже існуючих об'єктів природно-заповідного фонду, необхідно терміново розробити проекти організації й встановлення їхніх меж на території області.

Площі земель природно-заповідного фонду України у цілому і Київської області зокрема мають бути збільшені й приведені до норм країн Європейського Союзу.

Список літератури

1. Державне управління охорони навколишнього природного середовища. – [електронне джерело – http://ecokiev.com.ua/publikaciii_v_zmi/stattja_pro_pzf.html].
2. Закон України «Про екологічну мережу України» : прийнятий 24 червня 2004 року № 1864-IV XII // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 2004. – № 45. – Ст.502.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» : прийнятий 25 червня 1991 року № 1264-XII

// Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1991. – № 41. – Ст.546.

4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» : прийнятий 16 червня 1992 року № 2456-XII // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1992. – № 34. – Ст.502.

5. Міністерство екології та природних ресурсів. – [електронне джерело – <http://www.menr.gov.ua/content/article/11958>].

6. Природно-заповідний фонд Київщини / [В.І. Петрук, Г.С. Бакіров, М.Н. Гладкий та ін.]. – К. : Урожай, 2007. – 44 с.

Проанализированы современное состояние земель природно-заповедного фонда Киевской области и существующие проблемы их использования. Предложены перспективы по дальнейшему развитию природно-заповедного фонда Киевщины.

Ключевые слова: природно-заповедный фонд, экологическая сеть, использование и охрана земель, биологическое разнообразие, установления границ.

The current state of land nature preserves Kiev region and the challenges of their use are analysed. Prospects for the further development of natural reserve fund Kiev region is proposed.

Keywords: nature-reserve fund, the ecological network, use and protection of land, biodiversity, establishing boundaries.